

**XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA ERZİNCAN VE KÖYLERİNİN
DEMOGRAFİK VE İSKÂN YAPISI (1835 TARİHLİ NÜFUS
DEFTERİNE GÖRE)**

**THE DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF ERZİNCAN AND ITS
VILLAGES IN THE FIRST HALF OF 19th CENTURY (ACCORDING
TO THE CENSUS REGISTERS IN 1835)**

Abdulkadir GÜL*

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümünde yer alan Erzincan, bölgenin stratejik noktalardan birisidir. Osmanlı döneminde umumiyetle Erzurum Eyaletine bağlı kalan Erzincan Kazası, Güney Erzincan ve Kuzey Erzincan olarak iki ayrı idari bölüme ayrılmıştır. XIX. Yüzyılın ortalarına doğru kaza, kendi ismiyle anılan ovanın tamamından oluşmaktadır. İskân yerleri şehir ve köy, mezra, çiftlik ve vanklar olarak adlandırılan köy altı yerleşmelerinden oluşmaktaydı. 1835 yılında kaza genelinin toplam erkek nüfusu 15857 kişiden ibaretti.

Anahtar sözcükler: Erzincan, Nüfus Yapısı, XIX. Yüzyıl.

ABSTRACT

Erzincan, placed in upper part of Euprates is one of the strategic sports of the region. Erzincan subprovince, which remained dependent upon Erzurum Province in Ottoman period was divided into two separate administrative part. At the beginning of the XIX. th century, Erzincan had considerably vast area. Settlement place are city and village, farmyards(chiftliks) and the places called subvillages. In 1835, total male population of all district 15857.

Key Words: Erzincan, Demographic Structure, XIXth Century.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kaynakları

Başlangıçta Osmanlı nüfus yoklama sayımlarının nedeni, devletteki toplam nüfusun ya da toplumsal-etnik yapılanmaya ilişkin ayrıntıların doğru olarak kaydını yapmak gibi bir istekten ibaret değildi. Geleneksel Osmanlı tahriri, vergi gibi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir araştırmaydı ve sonuçları da tapu tahrir defterlerine işleniyordu. XV-XVI. yüzyıllardaki tah-

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler A.B.Dalı, Erzincan.

rirler, yetişkin erkekleri özellikle vergi ödeyen kişi olarak hane reisiyle birlikte bekârları ve diğerlerini de içeriyordu. Dolayısıyla tapu tahrir defterleri, demografik bilgi açısından oldukça iyi birer kaynak olarak değerlendirilebilir (Barkan, 1941, s.26). Ancak tahrirle ilgili vurgulanması gereken nokta, bunların ekilebilir toprakların alanını, yetiştiriciye vergi koymak üzere hesaplama amacı gütmesidir.

XIX. yüzyılın getirdiği yeni düşünceler, yeni bir araştırma tarzını gerekli kıldı. Yine de modern anlamda ilk kez 1831 yılında yapılmaya başlanan sayım, Osmanlı idarecileri açısından başlı başına bir amaç değildi. Osmanlı yönetiminin asıl amacı, Gayr-i Müslimlere şahsi vergi uygulaması getirmek ve yetişkin Müslüman erkekleri orduya almak üzere nicel bir temel oluşturmaktı. Önceleri, topluluk liderlerinin verdiği yarım yamalak bilgiler esas alınırken, artık erkek nüfus doğrudan sayılıyordu. Yine de devlet, o dönemde kadınlar, yetimler, ergenlik çağına gelmemiş zimmiler, akli veya fiziksel özürlüler, askeri zümreye dâhil olanlar, yüksek düzey devlet görevlileri gibi kişisel vergi vermekle ya da askerlik hizmetiyle yükümlü olmayan kişilerle ilgilenmiyor ve onları da kayıtlara geçirmeyi düşünmüyordu (Karpat, 2003, s.46–47).

XIX. yüzyıla birlikte askeri amaçlı nüfus tespit çalışmalarının Erzurum Vilayetine bağlı birçok kazada da yapıldığı görülmektedir. 1835 tarihinde vilayet dâhilinde sayım yapılan kazalarda birisi de Erzincan'dır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Erzincan ve köylerinin nüfus yapısı incelenirken, İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliye Ceride (ML. CRD) kataloğunda kayıtlı 2059 numaralı icmâl nüfus defteri esas alındı.¹ 1835 yılında düzenlendiği anlaşılan defterde, Erzincan ile birlikte, Tercan, İspir ve Pasinler Kazalarının nüfus yoklama bilgileri bulunmaktadır. Erzincan şehir ve köylerinin sayım işlemi Muhyeddin Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir (BA. ML. CRD. nr. 2059).

¹ Üzerinde tahrir tarihi yazılı olmayıp "cüz-i sani" olarak kaydedilmiş olan ve Erzincan'dan başka Erzurum Eyaletine bağlı Tercan, Pasinler ve İspir kazalarının bulunduğu defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.CRD.(Bâb-ı Defteri Ceride Odası) 40465 numarada kayıtlı olan ve üzerinde Hicri1251/Miladi 1835 tarihi bulunan başka bir defterin devamıdır. Bu defterde de Erzurum Eyaleti'nin Erzurum Sancağı, Kiğı, Bayburt, Tortum ve Malazgird gibi kazaların nüfus yoklamaları bulunmakta ve defterin başında "cüz-i evvel" ibaresi yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Özger, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İspir ve Köylerinin Nüfusu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, yıl. 14, sayı.34, Erzurum 2007, s.275–295.

Her sayım memuru birden fazla kazaya atanmıştı* ve nüfusu sınıflandırmada farklı yöntemlerden yararlanmışlardı. Genellikle geleneksel Osmanlı sayım yöntemlerine bağlı kalarak nüfusu Müslim ve Gayr-ı Müslim olarak sınıflandırmışlardır. Müslimler genelde, matluba “*muvaḥḥik ve matluba gayri muvaḥḥik*” (askerlik hizmeti bakımından amaca uygun ve amaca uygun olmayan) olarak belirlenmiştir. Bazı memurlar, tek tip işlem olmadığı için Hıristiyanlar gibi Müslimlerin de bir bölümünü yaşa göre (1–12 ya da 1–14; 12–40; 40 ve üstü diye) sınıflandırmışlardı; bazıları bunları “*genç*” ve “*yaşlı*” şeklinde ayırmakla yetinmişti; diğerleri ise *tûvâna* (güçlü), *sıbyan* (çocuklar) ve *amelmande* (emekli, çalışamaz) gibi sınıflandırmalardan yararlanmışlardı (Kartal, 1997, s.19).

Erzincan Kazasında yapılan nüfus yoklaması, askerî amaçlı olup, sadece erkek nüfusun tespitini amaçlamıştır. Kaza genelinde mevcut erkek nüfus, Müslim ve Gayr-i Müslim ahali olarak iki grupta ele alınmıştır. Askeri sınıf bu sayıma tabi tutulmamıştır. Müslim nüfus yaş durumlarına göre değerlendirilmiş ve çocuklar *sabî* (1–12 yaş), gençler *tûvâna* (12–40 yaş) ve yaşlılar ise *müsinn* (40 ve üstü yaş) olarak kaydedilmiştir².

Bilindiği gibi Hıristiyanlar servetlerine göre sınıflandırılıyordu. Üç ana cizye sınıfı: a'lâ (iyi), evsâd (orta), ednâ (düşük), bir kısmı amelmande (çalışamaz-muhtaç, yaşlı ya da sakat, yani vergiden muaf) ve çocuklar sayılmıyordu. Bu üç ana cizye sınıfı, Osmanlı Devleti'nin neredeyse başlangıcından beri korunmuştu. 1831 yılında bu üç servet kategorisine karşılık gelen vergi oranları 48, 24 ve 12 kuruştı. Ancak, kısa bir sürede bu oranlar, yeni kurulan modern orduya ek gelir sağlamak için artırıldı. II. Mahmud zamanında 1834'de çıkarılan irade doğrultusunda, cizyenin toplanması bir nizama bağlanmış ve oranı da yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, bir dirhem gümüşe karşılık bir kuruş hesabıyla a'lâsı için 48, evsâdı için 24 ve ednâsı için ise 12 kuruş olan cizye, sikke üzerine yapılan bir hesap sonucu a'lâsı için 60, evsâdı için 30 ve ednâsı için 15 kuruş olarak tespit edilmiştir (Küçük, 1978, s.202).

Erzincan Kazasında, Gayr-i Müslim ahali bu alışılmış uygulamayla servetlerine göre sınıflandırılmışlardır. İktisadi durumu iyi olanlar a'lâ, orta seviyede olanlar evsâd ve düşük seviyede olanlar ednâ şeklinde

* Erzincan, Erzurum ve Tercan'ın sayım görevi Muhyeddin Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. (BA. ML. CRD. nr. 2059)

² İncelenen defterde ki *sabî*, *tûvâna* ve *müsinn*'in yaş aralıklarının belirlenmesinde 1831 yılına ait nüfus yoklama defterlerinde ki yaş aralıkları esas alınmıştır. Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.58.

gruplandırılmıştır. Bunun yanı sıra Gayr-i Müslim ahaliden cizye vergisi veremeyecek olanlar ise amelmande şeklinde belirtilmiştir.

1.2. Erzincan Kazasının Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Erzincan, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümünde yer alır. İl; doğuda Erzurum, batıda Sivas, Güneyde Bingöl, Tunceli, Elazığ ve Malatya, kuzeyde ise Giresun, Gümüşhane ve Bayburt ile komşudur. Erzincan ovası yapısı itibariyle dağlık olup kuzeyinde Esence, güneyinde Munzur dağları uzanmaktadır. İlin en önemli düzlüğü ise Erzincan ovasıdır. Erzincan Şehri bu ovada kurulmuştur (Altınbilek, 1997, s.67; Hayli, 1995, s.2).

Bulunduğu coğrafi konum itibariyle, tarih boyunca her yönden gelen çeşitli milletlerin tesirinde kalmış, hatta bu kavimler tarafından yer yer iskân edilmiştir. Erzincan'ın bir yerleşim olarak tarih sahnesine çıkışı İlk Tunç Çağı yani M.Ö. 3000–2000 yıllarına kadar uzanır (Özgüç, 1969, s.14). Tabii ki bu dönemlerde Erzincan'ın (= Eriza = Erez = Erzen = Erzengan = Erzincan) küçük ilkçağ yerleşmesi olduğuna şüphe yoktur.

Erzincan ovasında şimdiye kadar yapılan prehistorik ve arkeolojik çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlara göre, ovadaki en eski yerleşme kalıntısının bugünkü Altıntepe olduğu ileri sürülebilir. Urartulara (M.Ö.900–606) ait bu kalenin şehrin devlet sınırları içinde bir savunma noktası olduğu görülmür. Bu kalenin de Eski Tunç Çağı yerleşmesi üzerine yapıldığı anlaşılmıştır. Kafkaslarda yaşayan kavimler M.Ö. 714 tarihlerinde Erzincan ile beraber Urartu alanlarını istila etmişlerdir (Darkot, IV, 1993, s.338–340). M.Ö. 590'lı yıllarda İran kökenli Medler yörede egemen olmuşlar, ardından Pers hâkimiyeti başlamıştır. Ancak her iki devir de tam olarak aydınlatılamamıştır. M.S. I-V. yüzyıllarda Erzurum başta olmak üzere civar yerlerle birlikte Roma egemenliğini gören Erzincan, daha sonra Doğu Roma (Bizans)'ya dâhil olmuştur (Konukçu, 1998, s.34–38).

VII. yüzyılda Habib bin Mesleme komutasındaki Arap-İslam ordularıyla karşılaşan Erzincan ve havalisi XII. yüzyılın başlarında Türk akınlarına sahne oldu (Turan, 1999, s.131). Erzincan havalisinde diğer iz bırakan beylikler de Saltuklular ve Mengüceklilerdir (Sümer, 1998, s.16–36; 1993, s.713–718). Mengücekliler'den sonra Selçuklular'ın yönetimine girmiş olan Erzincan, daha sonra Anadolu Selçuklular'ın yönetiminde kalmış ardından da Moğol istilasına uğramıştır (Şahin, 1985, c.I, s.299–336). Sırasıyla Eratnalılar, Kadı Burhaneddin ve Erzincan hâkimi Mutahharten idaresinde kalan Erzincan, Karakoyunlu ve Akkoyunlu mücadelesine de sahne olmuştur (Konukçu, 1998, s.45–90). Bir süre Safevilerin(1502–1514) yönetiminde kalan bölge, 1473'de Otlukbeli Meydan Savaşı ile Osmanlı hükümlerine ile

tanışmış ise de, ancak Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı egemenliğine girmiştir.³

Osmanlı hâkimiyetine girdiği ilk senelerde Erzincan, Bayburt ile birlikte 23 Ekim 1514'te Bıyıklı Mehmed Bey'e beylerbeylik olarak verilmiştir (Miroğlu, 1995, s.318–321). Kanuni Sultan Süleyman dönemi başlarında bu beylerbeylik kaldırılmış ve Erzincan Kemah sancağı içerisinde olmak üzere yeni kurulan Rûm-ı Hâdis Beylerbeyliğine dâhil edilmiştir. Bu düzenleme sırasında Erzincan, Kuzey ve Güney Erzincan şeklinde iki nahiyeye ayrılmıştır (Miroğlu, 1990, s.17–23). Kemah Sancağı içerisinde bir kaza durumunda ki Erzincan, Erzurum Beylerbeyliğinin kurulması üzerine Kemah ile birlikte buraya bağlanmıştır (Aydın, 1998, s.87–88). Erzincan'ın 1591'de yapılan sayımlarda kaza olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (Pamuk, 2006, s.55–56). 1609 senesinde Erzurum Eyaleti'nin idari yapısı içerisinde Erzincan'ın bir sancak olmadığı ve kaza statüsünde olduğu anlaşılmaktadır (Ayn Ali Efendi, 1280, s.23–52). 1642–1643 tarihli defterlerde (BA. MAD.5142, s.302–432; BA. MAD.6422, s.19–25) Erzincan'ın kaza olduğu görülmekte ve 1645 senesinde Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu Erzurum Eyaleti sancak listesinde de bulunmamaktadır (Evliya Çelebi, 1314, s.205–206). Sonuç olarak XVII. yüzyılın ilk yarısında Erzincan, Erzurum Eyaletine bağlı bir idari yapı içerisinde Güney ve Kuzey Erzincan olarak ikiye ayrılmış bir kaza olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ İncelenen dönemde ise Erzincan bir kaza olduğu anlaşılmakta, ancak idari yapılanmada iki nahiyeye ayrılmadığı görülmektedir (BA. ML. CRD 2059).

2. NÜFUS DEFTERİNE GÖRE ERZİNCAN'IN MAHALLE VE KIR İSKÂN BİRİMLERİ

1835 yılındaki defterlerin verilerine göre Erzincan Kazası sınırları dâhilinde şehir merkezinde 47 mahalle, taşrada ise 92 yerleşim alanı bulunduğu ve bunların 87'sini köylerin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Köylerin dışında nüfus barındıran 1 mezra, 2 çiftlik ve 2 vank adı verilen köy altı yerleşim birimleri bulunmaktadır.⁵

³ Otlukbeli meydan savaşı ve bunun Erzincan yöresi üzerindeki tesirleri hakkında geniş bilgi için bkz. Enver Konukçu, *Otlukbeli Meydan Savaşı (Ağustos 1743)*, Ankara 1998.

⁴ Erzincan Kazası Güney ve Kuzey Erzincan diye iki nahiyeye ayrılmış olup, Güney nahiyede 52 köy, Kuzey nahiyede ise 43 köy kaydı bulunmaktadır. *BA.MAD.5152, s.302–432; BA.MAD.6422, s.19–25.*

⁵ Köy ve köy altı yerleşim alanları kırsal yerleşme grubuna girmektedir. Köy, Türkçede meskûn yerlerin en küçüğüne verilen isimdir. Muhtelif Türk şivelerinde, köy ile aynı anlamda kullanılan *ağıl*, *kend* ve *kant* kelimeleri de bulunmaktadır. Mezralar, bir köyün yakı-

2.1. Mahalleler

Sosyal yerleşmenin oluştuğu gelişmiş bütün toplumların çekirdeğini meydana getiren şehir; siyasi, ekonomik, kültürel ve dini açıdan en yoğun faaliyetlerin meydana geldiği merkezdir. Şehirlerde iskân ünitesi olarak görülen mahalleler, ikamet eden insanların yaşam ve idarî açıdan da en alt birimidir (Ergenç, 1977, s.1266; Ortaylı,1974, s.95).

Erzincan Şehrinde 1526 yılında 21 mahalle⁶, 1530–1591 senelerinde 20 mahalle ve 1642–1643 yıllarında ise 11 mahalle⁷ mevcuttu idi. 1645'te Erzincan'a gelen Evliya Çelebi şehirde kırk sekiz mahallenin varlığından bahsetmektedir (Evliya Çelebi, II,1314, s.328). Evliya Çelebi'nin verdiği bilgileri destekleyecek arşiv vesikasına 1835 tarihli nüfus yoklama defterinde rastlamaktayız (BA. ML. CRD 2059). Evliya Çelebi'nin isim belirtmeyip, sadece miktar belirttiği mahalle sayısı, incelenen dönemdeki sayıya çok yakındır. XVI-XVII. yüzyıllardaki mahalleler ile mukayese edildiğinde, 1835 yılında ki mahalleler hem nüfus, hem de sayı itibariyle daha büyük oldukları anlaşılmaktadır.

Tabloda 1'de görüldüğü üzere 1835'de Erzincan'da 47 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerden 34'ünde Müslimler, 11'inde Gayr-i Müslimler ve 3'ünde ise her iki cemaatin müşterek sakin oldukları görülmektedir. Müslim ve Gayr-i Müslim nüfusun büyük bir kısmı kendilerine ait mahallelerde oturdukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde göze çarpan büyük mahalleler arasında Gerekerek, Karaağaç ve Çukur Mahalleleri sayılabilir.

nındaki ekim alanları olarak kabul edilmektedir. Reşit Rahmeti Arat, "Köy", *İ.A. c.VI.*, İstanbul 1993, s.924. *Vank* kelimesi anlam itibariyle kilise demek olup, köy altı yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶ Avannis, Bogas, Bozbeği, Cami-i Kebir, Çadırcı, Çukur, Cemaledin, Tökeloğlu, Eskişehir, Gerekerek

(Gürk-Barak), Güzel Kazancı, Halilullah Çelebi, Hoca Beği, Hoca Evran, Hoca Şeyhi, Kığı/Kığı, Kilim-ana, Melik Hatun, Serkis, Süleyman ve Sağıkoğlu.

⁷ Cami-i Kebir, Cemaledin, Çukur (Zimmî), Eskişehir (Müslim), Gerekerek, Debbağ, Hoca Beği, Çukur (Müslüman), Eskişehir (Zimmî), Hoca Beği (Zimmî) ve Şancı Çelebi.

Tablo.1. Mahallelerdeki Müslim ve Gayr-i Müslim Nüfus(1835)

Mahalle	Tûvâna	Sabî	Müsinn	Toplam Müslüman Nüfus	A'la	Evsâd	Ednâ	Amelmand	Toplam G.Müslim	Genel Top. Nüfus
Abdulkerimoğlu	56	53	18	127	-	-	-	-	-	127
Acem oğlu	-	-	-	-	5	51	15	60	131	131
Aktaş	59	57	35	151	-	-	-	-	-	151
Ali Efendi	75	46	29	150	-	-	-	-	-	150
Beşirli	38	34	17	89	-	-	-	-	-	89
Cuma	-	-	-	-	-	13	4	9	26	26
Çeri	33	30	13	76	-	-	-	-	-	76
Çizmeçi	16	12	12	40	-	-	-	-	-	40
Çukur	-	-	-	-	8	130	41	130	309	309
Dane	49	45	20	114	-	-	-	-	-	114
Eskişehir	20	22	16	58	-	-	1	9	10	68
Fazlı	25	20	5	50	-	-	-	-	-	50
Fetullah	57	53	23	133	-	-	-	-	-	133
Gerekgerek	148	145	81	374	-	10	-	-	10	384
Hacı Abdulgani	30	41	15	86	-	-	-	-	-	86
Hafızlı	30	22	8	60	-	-	-	-	-	60
Halilullah	97	91	53	241	-	-	-	-	-	241
Hancı	56	47	24	127	-	-	-	-	-	127
Hekim	-	-	-	-	2	48	12	56	118	118
Hekim oğlu	-	-	-	-	4	19	3	18	44	44
Hoca Beğ	34	29	16	79	1	7	-	7	15	94
Kalem*	108	100	39	247	-	-	-	-	-	247
Karaağaç	179	133	61	363	-	-	-	-	-	363
Kazancı	-	-	-	-	5	49	3	40	97	97
Kefariye	-	-	-	-	8	90	14	66	153	153
Kızanoğlu	43	35	19	97	-	-	-	-	-	97
Kiğili	18	10	-	28	-	-	-	-	-	28
Kurşunlu	105	101	39	245	-	-	-	-	-	245
Küdabi	58	55	25	138	-	-	-	-	-	138
Mitini	-	-	-	-	21	43	18	56	139	139
Molla Ahmed	36	36	24	96	-	-	-	-	-	96
Molla Ali	26	39	11	76	-	-	-	-	-	76
Molla Gözü	110	106	35	251	-	-	-	-	-	251
Molla Seydi	42	45	30	117	-	-	-	-	-	117
Odabaşı	26	16	11	53	-	-	-	-	-	53
Ömer Efendi	79	83	32	194	-	-	-	-	-	194

* Bu mahalle yalnızca 1516 senesine ait tahrir kaydın da mevcut olup sonra ki dönemlere ait tahrir ve avanz defterleri kayıtlarında mevcut değildir. BA. TD. 60, s.9.

Tablo 1'i devamı.

Ramazan oğlu	63	49	15	127	-	-	-	-	-	127
Selami	104	77	37	218	-	-	-	-	-	218
Seydi Beğ	29	25	20	74	-	-	-	-	-	74
Sürmeneli oğlu	-	-	-	-	2	58	21	62	143	143
Şaban Ağa	63	62	39	164	-	-	-	-	-	164
Şancı Çelebi	-	-	-	-	8	86	25	98	217	217
Taşcı*	55	59	35	149	-	-	-	-	-	149
Tekneli	15	18	9	42	-	-	-	-	-	42
Tekye	69	71	40	180	-	-	-	-	-	180
Tilek	51	57	22	130	-	-	-	-	-	130
Yeni	-	-	-	-	4	16	12	29	61	61
Toplam	2102	1924	939	4965	68	620	169	639	1496	6461

Mevcut defterdeki bilgilere göre şehirde yaşayan toplam erkek nüfus 6461 kişiden ibaret olup, bunun %76,8'sini (4965 kişi) Müslimler oluşturmuştur. Şehirde yaşayan Gayr-i Müslimler nüfusun %23,2'sini (1496 kişi) oluşturmaktaydı. Müslimlerden 2102 kişi tûvâna, 1924 kişi sabî ve 939 kişi ise müsinn olarak kaydedilmiştir. Gayr-i Müslimlerden 68 kişi a'lâ, 620 kişi evsâd, 169 kişi ednâ ve 639 kişi de sabî şeklinde sınıflandırılmıştır. Görüldüğü gibi Müslim nüfusun büyük çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır. Gayr-i Müslimlerin büyük bir kısmı ekonomik olarak orta seviyede bulunmaktadır.

XVI. yüzyıl boyunca mahalle sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak XVII. yüzyılın ortalarında mahalle sayısı 11'e düşmüş, isim değişmiş, yeni mahalleler kurulmuş veya aynı ismi taşıyan mahalleler, Müslim ve Gayr-i Müslim diye ikiye ayrılmıştır. XVI. yüzyılda mevcut olan, Çardırcı, Hoca Evran, Boz Beyi, Tökeloğlu, Melik Hatun, Süleyman, Güzel Kazancı, Sağıkoğlu, Boğas, Serkis, Avannis, Kiğlu, Hoca Şeyhi ve Kilim-ana mahallelerine 1642-1643 yıllarında rastlanmamaktadır. Bunu yanı sıra 1642-1643'de Şancı Çelebi adıyla yeni bir mahalle kurulmuş ve Halilullah Çelebi Mahallesi ise Debbağ Mahallesi olarak ismi değişmiştir. Çukur, Hoca Beği ve Eskişehir adlı Mahallelerde hem Müslim hem de Gayr-i Müslimlerin ayrı ayrı meskûn oldukları ve bundan dolayı farklı mahalleler olarak kaydedildikleri görülmektedir. İncelenen dönemdeki mahalleler, nüfus itibarıyla XVI. yüzyıldaki mahallelerden büyük oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum bazı mahallelerin birleşmiş olabileceği düşüncesini oluşturmaktadır.

* 1784 senesindeki Erzincan depreminde Süleyman Paşa'nın hapse attığı ve halk arasında "Küçük Müftünün Evi" diye anılan gelen Erzincan Müftüsünün evi bu mahallededir. Mücteba İlgürel, "1784 Erzincan Depremi", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000, Bildiriler*, İstanbul 2001, s.199.

XVI. yüzyılda mevcut olan 21 mahallenin 1835’de 14 tanesinin varlığına tesadüf edilmemiştir. XVII. yüzyılın ortalarında mevcut olan 11 mahallenin 3 tanesine 1835 yılında rastlanmamaktadır. Bunun yanı sıra XVI-XVII. yüzyılın ortalarına kadar adına rastlanmayan 40 mahalleye 1835’de rastlanmıştır.

Doğal afetler, savaş, eşkıyalık hareketleri, göçler, salgın hastalıklar ve köylerden şehirlere doğru nüfus hareketleri, muhtemelen şehir ve mahalle yerleşimlerini etkilemiştir. Bunun yanı sıra, mahalle sayısının fazlalığı veya bu sayının aşağı çekilmesi, büyük ihtimalle vergi toplama amacıyla düzenlenen defterlerin tanzimindeki farklılıktan ve bazen de mahallelerin bölünmesiyle doğan yeni mahallerinin ana mahallelerden ayrı sayılmasından kaynaklanmaktaydı. Mahalle sayılarının azalmasının sebebi ise muhtemelen mahallelerin birleştirilmesiydi.

Erzincan Şehrindeki mahallelerin adlandırılması çeşitli unsurlara dayanmaktaydı. Mahalleler adlarını, genellikle şehirde vazife yapmış devlet adamlarından, molla, derviş, şeyh isimlerinden, cami, esnaf isimlerinden, mescit, medrese, tekke, zaviye, hamam, kale, imaret veya pazaryerlerinden, muhtelif coğrafi özelliklerden, eskiden beri halkın kullandığı isimlerden, mahalleye yerleşenlerin geldikleri yerlerden getirdikleri isimlerden alırlardı. Mahalle isimlerinin konulmasında etkili olan bu özelliklerin benzerlerinin tümünü Osmanlı şehirlerinde görmek mümkündür (Ergenç, 2006, s.15). Fakat temelde kültürel ya da ekonomik unsurların, şehirlerin fizikî yapılarının şekillenmesinde ana etken oldukları söylenebilir (Demirel, 1989, s.5; 2000, s.16).

Şehirde cami, mescit ve tekke ismini alan mahalleler: Kiğılı (Kiğılı Mehmed Mescidi), Eskişehir (Eskişehir Mescidi), Tekye (tekke), Süleyman (Süleyman Beğ Mescidi), Halilullah (Halilullah Çelebi Camii), Cemaleddin (Cemaleddin Mescidi) ve Gerekerek=Gürbarak (Gürbarak Mescidi) mahalleleri.

Esnaf isimleri alan mahalleler: Çadırcı Mahallesi, Çizmeci Mahallesi, Taşçı Mahallesi, Debbağ Mahallesi ve Kazancı Mahallesi.

Şehirde vazife yapmış devlet adamlarından, hoca, molla, derviş, şeyh gibi kişilerden isim almış mahalleler: Hoca Beği, Hoca Evran, Hoca Şeyh, Şancı Çelebi, Tökeloğlu, Şaban Ağa, Sürmenelioğlu, Selami, Ramazanoğlu, Ömer Efendi, Molla Seydi, Molla Gözü, Molla Ali, Molla Ahmed, Kızanoğlu, Hekim, Hekimoğlu, Fetullah, Fazlı, Beşirli, Ali Efendi, Acemoğlu, Abdulkerimoğlu, Melik Hatun ve Çeri Mahalleleri.

Köylerden ismini alan mahalleler: Mitini Mahallesi (Mitini Köyü), Hacı Abdulgani Mahallesi (Hacı Abdulgani Efendi Köyü) ve Tilek Mahallesi (Tilek Köyü).

Coğrafi ve diğer şartlardan dolayı isim alanlar; Çukur, Karaağaç, Aktaş, Yeni, Tekneli, Odabaşı, Kurşunlu, Kefariye, Kalem, Dane ve Cuma Mahalleleri.

2.2. Köyler

Diğer Osmanlı sancak veya kazalarında olduğu gibi Erzincan Kazasında da içtimaî ve iktisâdi hayatın ağırlık noktasını, köyler teşkil etmekteydi. Halkın, geçimini tarım yoluyla sağlamasından dolayı, nüfusun büyük çoğunluğu köylerde toplanmıştır (İnalcık, 1954, s.XXVIII). Erzincan Kazasındaki köylerin çok büyük kısmı ova ile dağların birleştiği yerlerde, istisna da olsa Rumsaray (Mecidiye Köy) gibi bazı köyler dağların yüksek kesimlerinde veya Mollakend, Mahmudlu ve Abdulgani Efendi Çiftliği (Gani Efendi Çiftliği) gibi köyler ise ovayı ikiye bölerek geçen Fırat nehrine yakın mıntikalarda kurulmuştur.

XVI. yüzyılın başlarında Erzincan Kazası'nda Güney Erzincan nahiyesine bağlı 71 köy ve Kuzey Erzincan nahiyesine bağlı 44 köy bulunmaktaydı (Miroğlu, 1990, s.41). XVII. yüzyılın ortalarında bu idari taksimat aynen devam etmiş ve Güney Erzincan nahiyesi 52 köy ve Kuzey Erzincan nahiyesi ise 43 köyden oluşmaktadır (BA. MAD. 5152 s. 302-432; BA. MAD 6422 s.19-25).

1835'de Erzincan Kazasında ise 87 köy bulunmakta olup, kaza idari ünite olarak Güney ve Kuzey nahiyelere ayrılmamıştır. 1835'de 87 köyden Müslimler 72 köyde, Gayr-i Müslimler ise 31 köyde sakindirler. 16 köyde Müslim ve Gayr-i Müslimler birlikte yaşamaktadırlar.*

Mevcut bilgilere göre köylerde yaşayan toplam erkek nüfusu 9330 kişiden ibaret olup, bunun %78, 47'sini (7321 kişi) Müslim ve %21,54'ünü ise (2009 kişi) Gayr-i Müslim nüfus oluşturmaktaydı. Müslim nüfus; 3304 kişi tûvâna, 2739 kişi sabî ve 1278 kişi ise müsinn olarak tasnif edilmiştir. Gayr-i Müslim nüfus; 178 kişi a'lâ, 777 kişi evsât, 236 kişi ednâ ve 818 kişi ise amelmande şeklinde belirtilmiştir.

Köylerin ortalama nüfus yoğunluğu 85-90 kişi arasındadır. Ancak bu ortalama yoğunluğun altında ve üzerinde kalan köyler bulunmaktadır. Müslim ahalinin meskûn olduğu en büyük köyler sırasıyla, 743 kişi Cimin

*Bu köyler; Ağcakend, Cüleyli, Cencige, Ekrek-i Hüma, Harabedi, İrgan, Karakilise, Karataş, Mağacur, Mollakend, Nörkah, Pizvan, Rumekek, Sıbyatağı, Şıhlı ve Ürek.

(bağlı mahalleler. Ek.1 Bkz), 447 kişi Kiy, 286 kişi Nörkah, 232 kişi Büyük Çakırman ve 223 kişi ile Biteriç gelmektedir. Nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu köyler ise 6 kişi Küçük Köşnigar, 9 kişi Gürcüoğlu mezrası, 12 kişi Yanlızbağ ve 25 kişi ile Balı Beğ köyleri olduğu görülmektedir. Gayr-i Müslim ahalinin meskûn olduğu en büyük köyler sırasıyla, 139 kişi Sıpyatağı, 125 kişi Güllüce, 112 kişi ile İrgan ve Piteriç ve 109 kişi ile Ekrek-i Hüma köyleridir. Nüfus yoğunluğunun düşük olduğu köyler sırasıyla; 3 kişi Sağıroğlu mezrası, 4 kişi Cenciğe, 7 kişi Mağacur, 13 kişi Ürek ve 15 kişi ile Şihli gelmektedir. Netice itibariyle, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu köyler Müslimlerin meskûn olduğu yerlerdir.

1835 yılına ait nüfus yoklama defteri, nüfus verilerinin yanı sıra; iskân yerleri onomastik açıdan değerlendirilmesine imkân vermektedir. Erzincan ve yöresindeki yer adlarının önemli bir kısmının Türkçe olduğu ortaya çıkmaktadır. Yerleşim adlarının birçoğu coğrafi-fiziki yapıdan ve bölgede iz bırakmış olan Türkmen aşiret, oymak, cemaat ve bunlara mensup olan kişilerden almıştır. Yer adları araştırması genelde dil biliminin bir kolunu teşkil etmektedir. Yer adlarının manasını, teşekkülünü, ortaya çıkışını, dağılışını inceleyen bu bilim; tarih, coğrafya, folklor ve diğer bazı disiplinlerin yardımcı olarak bilim sisteminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Arazinin, ovaların oldukça eski zamanda işleniş tarzı, gelişmenin dayanağı olan özellikler, tarih boyunca yerleşmeler, nüfus, şehirlerin ortaya çıkışı, yaşaması ve bunları etkileyen coğrafi faktörlerin, eski durumunun, tarihî gelişiminin bilinmesi bazı açıklamalarda ve ilmi niteliğin açıklık kazanmasında önemli faktördür. Coğrafyaya çok bağlı ve yerinde kullanılmış, birçok mahalli terimleri bulup çıkarmak toponomi açısından ilgi çekicidir. Bunlar Türkçenin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir. Toponomi ve coğrafya araştırmalarında, mahalli tabirlerin ve coğrafi ünitelerin ortaya çıkarılması oldukça çok uğraşılması gereken ve çok ilgi çekici konulardan birini teşkil etmektedir (Orcan, 1984, s.56).

Yer adları araştırması yani toponomastik aynı zamanda mikro-toponomastik olarak da isimlendirilmektedir. Mikrotoponomastik mevkii adları araştırmasıdır. Mevkii, bir yere ait, faydalanılan ve kültür altında bulunan arazi olduğu gibi; kültür altına alınmamış arazileri de ihtiva etmektedir. Eski kültür yörelerinin zamanımızda ortada kalan görüntülerini ve teşekkül tarzındaki zindeliği tanımak, sınırlandırmak, açıklamak ve yorumlamakla da yöre tarihi ve eski yöreler için yapılan çok boyutlu araştırmalar bir belge olarak kazanılır. Bu bakımdan mevkii adları; yer adları gibi, tarihi coğrafya araştırmaları ve folklor için yardımcı bir vasıtaadır. Ayrıca kültür yöresindeki tarihi-coğrafya değişikliklerinin ilmi özelliğinin ortaya çıkarılması için, saha araştırmaları neticesinde elde edilen çeşitli belgeler, folklor yönünden çok

önemli değerde bir çalışmanın temelini oluşturur. İnsanın yöre üzerindeki etkisinin ilmi niteliğinin gittikçe önem kazanması ve özellikle coğrafya araştırmaları çerçevesinde yapılan bu araştırmalardan elde edilen neticeler, Tarihi Coğrafya ve Yerleşme Coğrafyası araştırmalarına temel nitelikte kaynaklık teşkil etmektedir (Karaboran,1984, s. 97–98).

Erzincan Kazasındaki yerleşme adlarının kökenleri, Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı XI. yüzyılın ikinci yarısına kadar inmektedir. O dönemden hemen sonra tüm yerleşmelerin adları Türkçeleşmiş, Türkçeleştiremeyenlere ise ya Türkçe baş veya son sıfat takısı getirilmiş ya da Türkçe telaffuzuna uydurularak söylenmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde, 1957 ve 1959 yıllarında çıkarılan kararnemelerle, il encümenleri tarafından köylere sahip oldukları coğrafi özelliklere uymayan isimler verilerek, aslında pek çoğu Türk kültürünü yansıtan eski köy adları değiştirilmiştir.(Yediyıldız, 1984, s.25–41) Aslında bu değişiklikten önce köylerin yaklaşık 1/4'ü (25 kadar) isimlerini o dönemlerde Türkçede kullanılan kelimelerden almışlardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Ahmediye (Ahmetli), Taksirekrek (Sütpınar), Harabedi (Üçkonak), Erkek-i Hüma (Konakbaşı), Kabuşu (Günebakan), Kıtmana (İludere), Mıhar (Koçyatağı), Sırnas (Yamaçlı), Sipyatağı (Elmaköy), Şıhlı (Uluköy), Şoha (Cevizli) ve Til (Oğlaktepe) gibi.

Kökene zaten Türkçe olan köy adlarından bile değiştirilenler olmuştur. Örneğin; Çolhasa (Soğukoluk); iyi dokunmuş kıldan yapılan kaba kumaş, Geçürdek (Ekinci); yolculamak, uğurlamak, Germili (Yeşilçat); germili, ateş yurdu, Handesi (Gölpınar); han-deresi, Hozunsu (Aydoğdu); sıçrayarak akan su, Keleriç (Karakaya); Keler, az mahsul veren yer, Kiy (Yaylabaşı); koyun ve keçi derilerinin kurutulması işlemi, Küpestük (Saztepe); kulplu kazan anlamlarına gelmektedirler.

Osmanlılardan beri çok küçük söyleniş farklarına rağmen, değişmeden günümüze kadar ulaşmış Türkçe köy isimleri mevcuttur. Balıbey, Ağcakend, Çakırman-ı Sağır, Çakırman-ı Kebir, Kadağan-ı Sağır, Kadağan-ı Kebir, Denizdamı, Erdene, Geçit, Göyne, Güllüce, Hancı Çiftliği, Karadığın, Karatuş, Kurutelek, Mahmutlu, Mollaköy, Pişkidağ/Biškidağ, Süleymanlı, Ulalar ve Ürek köylerini bunlara örnek olarak verebiliriz.

Bazı köyler ise ya o köyün ilk kurucularından birisinin ya da bazı nüfuzlu kişilerin ismiyle anılmaktadır; Abdulgani Efendi Çiftliği, Hancı oğlu, Sağır oğlu, Süleymanlı, Semiz Ali ve Molla köy gibi.

2.3. Mezralar

Mezralar, umumiyetle ziraat yapıldığı halde nüfus barındırmayan eski iskân yerlerine verilen isimdir (Doğanay, 1994, s.279). Mezranın Türkçe karşılığı “*ekinlik*” tir (Yediyıldız, 1985, s.45). Köylerin ayrılmaz parçası olan mezralar da, çok nadir istisnalar dışında, yerleşik nüfusa sahip olmayan ziraat sahalarıdır.

1835 yılında Erzincan Kazasında Keleriç Köyü’ne bağlı Keleriç adında 1 tane mezra bulunmaktaydı. Bu mezrada 12 tûvâna, 3 sabî ve 4 müsinn olmak üzere toplamda 19 kişi yaşamakta olup, tamamı Müslim’dir. Bazı mezraların zaman içerisinde yerleşik nüfusa sahip olarak köye dönüşmesi dikkat çekicidir. 1835’de bu dönüşümü yaşayıp köy haline gelen, Hancıoğlu Mezrası, Gürçioğlu Mezrası, Kuzey Göl Mezrası, Gönve Mezrası ve Sağıroğlu Mezralarından bahsedilebilir.

2.4. Çiftlikler

Bir tarım işletmesi ekonomi terimi olan çiftlik, ekilmeye ve her türlü evcil hayvanların yetiştirilmesine elverişli olan, çiftlik sahibi veya orada çalışanların oturmaları için evleri ve hayvan barınakları olan geniş tarım işletmeleridir. Buna göre çiftlik; çiftlik evleri, burada yapılan ekme-biçme veya ekme-dikme faaliyetleri ya da hayvancılık faaliyetleri ile birlikte tarımsal bir işletmedir (Doğanay, 1994, s.302).

Bölgedeki çiftlikler de, mezralar gibi üretim birimleridir. Bazı çiftliklerin yerleşik nüfusa sahip olduğu durumlara bile rastlanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı, çiftlikleri yerleşik nüfusa sahip mezralardan, hatta köylerden ayırt etmek güçleşmektedir⁸. Bu tür çiftliklerin, yerleşik nüfusa sahip mezralar gibi, zaman içerisinde köye dönüşme ihtimali oldukça yüksektir. Abdulgani Efendi Çiftliği buna örnektir. 1835’de Mercan-ı vank (1 a’lâ, 3 evsâd, 1 ednâ ve 3 amelmande toplam 8 kişi) ve Mitini Efendi (10 evsâd, 4 ednâ ve 2 amelmande toplam 16 kişi) adında iki çiftlik yerleşmesi kaydedilmiştir. Buralarda yaşayan toplam erkek sayısı 28 kişidir ve tamamı Gayr-i Müslim’dir.

⁸ Örneğin, Abdulgani Efendi Çiftliği, yerleşik nüfusu ile standart bir köy görünümüne sahiptir.

2. 5. Vank

Vank; kelime anlamı itibariyle manastır demek olup, mezra, çiftlik, kom gibi köy altı yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1835’de Vank-i Yanlızbağ (4 evsâd, 2 ednâ ve 2 amelmande toplam 8 kişi) ve Vank-i Dercur’da (5 evsâd, 2 ednâ ve 2 sabî toplam 9 kişi) toplam 17 kişi meskun olup, tamamı Gayr-i Müslim’dir.

3. Erzincan Kazasının Erkek Nüfusu

1835 yılına ait nüfus yoklama defterine göre Erzincan Kazası’nda, şehirde (*nefs*) 47 mahalle ve taşrada 87 köy, köy altı yerleşmeleri olarak 1 mezra, 2 çiftlik ve 2 vank’tan meydana gelmektedir. Bu yerleşim ünitelerinin tamamında nüfus meskündür.

Yukarıda da ifade deldiği gibi Erzincan Kazası’nda yapılan 1835 tarihli nüfus yoklaması askerî amaçlı olup, sadece erkek nüfusun tespiti amaçlanmıştır. Kaza genelinde mevcut erkek nüfus, Müslim ve Gayr-i Müslim ahali olarak iki grupta ele alınmıştır. Askerî sınıf bu sayıma tabi tutulmamıştır. Müslim nüfus yaş durumlarına göre değerlendirilmiş ve çocuklar *sabî*, gençler *tûvâna* ve yaşlılar ise *müsinn* olarak kategorilere ayrılmıştır. Hıristiyanlar ise servetlerine göre a’lâ, evsâd, ednâ ve amelmande (çalışamaz-muhtaç, yaşlı ya da sakat, yani vergiden muaf) olarak tasniflendirilmiş, çocuklar sayılmamıştır.

1835’deki nüfus yoklaması usulüne göre; Erzincan şehir merkezinde 4965 Müslim ve 1496 Gayr-i Müslim ve toplamda ise 6461 kişi sayılmıştır. Köy ve köy altı yerleşmelerde ki nüfus;7340 Müslim ve 2056 Gayr-i Müslim toplamda ise 9396 kişi bulunmaktadır. Kazanın toplam genel nüfusu 15857 kişidir. Şehirde yaşayanların genel toplam nüfus içerisindeki oranı % 40,7’dir. Köy ve köy altı yerleşmelerde yaşayanların genel toplam nüfusa oranı ise %59,3’ dür. Müslim nüfusun kaza nüfusu içerisinde ki oranı %77,6, Gayr-i Müslimlerin kaza nüfusu içerisinde ki oranı ise % 22,4’dür. Kaza nüfusunun %58,2’i köy ve köy altı yerleşimlerinde %41,8’i ise şehir merkezinde yaşamaktadır.

1835’de kadınlar, yetimler, ergenlik çağına gelmemiş zimmîler, akli veya fiziksel özürlüler, askeri zümreye dâhil olanlar, yüksek düzey devlet görevlileri gibi kişisel vergi vermekle ya da askerlik hizmetiyle yükümlü olmayan kişilerinde bu nüfus verilerine dâhil edilmiş olsaydı, herhalde kaza nüfusu ve özellikle şehir nüfusunun oranları daha yüksek çıkacaktı.

4. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin klâsik dönemi olarak nitelendirilen XV-XVII. yüzyıllar boyunca, genellikle toprak yazımı amaçlı tahrirler yapılmıştır. Tapu tahrir defterleri, nüfus ve iskân alanında ilk önemli kaynaklardır (Barkan, 1941, s.41). Bu defterlerin yerini,-nüfus verilerini sağlıklı olarak yansıtmaya bile,-XVII. yüzyılda Avarız Defterleri almıştır (Özel, 1999, s.735).

Klâsik sayım usulleri, XIX. Yüzyılda önemli yapısal değişikliklere uğramış ve bu dönemde ilk defa doğrudan nüfus tespitine yönelik yoklamalarda bulunulmuştur. II. Mahmut döneminde, 1831 yılında gerçekleştirilen, askerî amaçlı nüfus sayımı, bu teşebbüslerin ilkidir. 1829 yılında çıkarılan irade doğrultusunda, Osmanlı Devletinde bulunan eyalet, kaza, kasaba ve köylerde oturan küçük, büyük, İslam ve reaya erkek nüfusun yazılması istenmiş ve bu doğrultuda Rumeli ve Anadolu'da ki eyaletlerde sayım yapılmıştır (Karal, 1997, s.6-7).

Dönemin bir takım sosyo-ekonomik ve siyasi nedenlerinden dolayı, yoklama tüm ülkede aynı zamanda gerçekleştirilememiştir. Bu bağlamda araştırma konusunu teşkil eden Erzincan Kazasının tabi olduğu Erzurum Eyaleti'nde ise sayım 1835 yılında yapılmıştır (Küçük, 1977, s.186).

Yukarıda temas edildiği gibi, araştırmanın temel kaynağını oluşturan nüfus yoklama icmal defteri 1835 yılında düzenlenmiştir. Defterden elde edilen veriler çerçevesinde Erzincan Kazasının idari yapısı, mahalle ve köylerin tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümü, bölgeye ait tapu tahrir ve avarız defterleriyle mukayese edilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu defter vasıtasıyla, şehir, köy ve köy altı yerleşmelerin nüfusu, bu nüfusun etnik ve dini dağılımı, dinamik özellikleri ve sosyo-ekonomik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Defterin diğer bir özelliği de kazanın iskân durumunu tespit etme imkânı vermesidir. Bunun yanı sıra bu defter, yerleşim yerlerinin isimlerinin onomastik yönden değerlendirilmesine imkân vermektedir. Nitekim incelenen defterde mahalle ve köy isimlerinin çok büyük bir kısmının Türkçe olduğu ortaya çıkmaktadır. Netice itibarıyla 1835 yılında Erzincan Kazası, şehir merkezinde 47 mahalle ve 92 kırsal yerleşimiyle toplam 15857 nüfusu barındıran idari bir birimdir.

5. KAYNAKÇA

BA. ML. CRD.2059.

BA. D. CRD.40465.

BA. MAD. 5152, 6422.

- Altınbilek, M.S. (1997). Plânlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum.
- Arat, Reşit Rahmet (1993). "Köy", İ.A. c.VI, İstanbul. s.924.
- Ayn Ali Efendi (1280). Kavânin-i Al-i Osman der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân. İstanbul.
- Barkan, Ö.L. (1941). "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, II/I, 20–59.
- Clavijo (1939), Kadis'ten Semerkant'a Seyahat, (trc. Ömer Rıza Doğrul). İstanbul.
- Darkot, B. (1993). "Erzincan", İ.A, c.IV, İstanbul. s.338–340.
- Doğanay, H. (1994). Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası. Ankara.
- Ergenç, Ö. (1976). "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", VIII, Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, c. II, Ankara, s.1265–1274.
- Ergenç, Ö. (2006).XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa. Ankara.
- Evliya Çelebi. (1314). Seyahatnâme, II, İstanbul.
- Hayli, S. (1995). Erzincan Ovası'nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi).Elazığ.
- İlgürel, M. (2001) "1784 Erzincan Depremi", Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri, 22–23 Mayıs 2000, Bildiriler, İst. 198–202.
- İnalçık, H. (1954). Süret-i Defter-i Arvanid. Ankara.
- Karaboran, H.H. (1984), "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma", Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi yay.no:60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, s.97-148. Ankara.
- Karal, E.Z. (1997). Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı. Ankara.
- Karpat, H.K. (2003). Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri. İstanbul.
- Kemali, A. (1932). Erzincan Tarihi. İstanbul.
- Konukçu, E. (1998). "Tercan Tarihi", Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan.
- Küçük, C. (1977). "Tanzimat Dönemi Erzurum'un Nüfus Durumu", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (1976–1977), 7–8, 185–224.
- Miroğlu, İ.(1990). Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520–1566). Ankara.

- Ortaylı, İ. (1974). Tanzimat Sonrası Mahalli İdareler. Ankara.
- Demirel, Ö. (2000). Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Şehir Hayatında Vakıfların Rolü. Ankara.
- Demirel, Ö. (1989). II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri. Ankara.
- Orcan, S. (1984). "Toponimi: Coğrafi Yer Adları Standardizasyonu'nun Milli ve Milletlerarası Önemi", Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi yay.no:60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, s.55-62, Ankara.
- Özel, O. (1999). "17. Yüzyıl Osmanlı Demografisi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avarız Defteri", XII. Türk Tarihi Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler III. Ankara. s.735-743.
- Özger, Y. (2007). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İspir ve Köylerinin Nüfusu", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, yıl. 14, sayı.34, s.275-295.
- Özgüç, T. (1969). Altıntepe II. Ankara.
- Sümer, F. (1993). "Mengüçlüklüler", İ.A, c.VII. İstanbul. s.713-718.
- Şahin, T. E. (1985). Erzincan Tarihi, c.I, II. Erzincan.
- Pamuk, B. (2006). XVII. Yüzyılda Bir Serhad Şehri Erzurum. İstanbul.
- Turan, O. (1999). Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. İstanbul.
- Turan, O. (1998). Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri. Ankara.
- Yediyıldız, B. (1985). Ordu Kazası Sosyal Tarihi. Ankara.
- Yediyıldız, B. (1984). "Türkiye'de Yer Adı Verme Usulleri ve Yer Adı Değişikliklerinin Tarihi Gelişimi", Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi yay.no:60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, s.25-41, Ankara.

* * * *

EKLER

Ek.1. Müslüman Nüfusun Köylere Göre Dağılımı (1835)

Köy*	Sabî	Tûvâna	Müsinn	Toplam Müslüman Nüfus
Ağcakendi	6	7	1	14
Ağgi	13	11	4	28
Ahmediye	9	10	6	25
Bahik	11	15	10	36
Balı Beğ	4	9	-	13
Bırastik-i Kebir	51	77	14	142
Bırastik-i Sağır	13	37	14	64
Biteriç	101	82	40	223
Celabuzur	18	25	11	54
Cimin*	275	324	144	743
Çakırman-i Kebir	57	58	28	143
Çakırman-i Sağır	12	14	7	33
Çençiğe	86	110	36	232
Çerme	29	30	10	69
Çorhasa	56	69	21	146
Çüleyli	22	14	7	43
Dacirek	39	71	27	137
Denizdamı	22	32	6	60
Ekrek-i Taksir	47	63	26	136
Erkek-i Hûma	67	58	26	151
Esesi	63	42	20	125
Geçirdek	3	5	5	13
Geçüt/Geçit	4	17	4	25
Göyne	29	25	19	73
Gürcioğlu mezrası	3	2	4	9
Hah	119	140	72	331
Hancıoğlu mezrası	9	13	5	26
Handisi	22	27	2	51
Harabedi	22	33	12	67
Hılır	37	35	17	89
Hınzırlı	9	26	9	44

* Araştırma sahasındaki eski yer adlarının okunmasında Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç.Dr. M.Samet Altınbilek'in katkıları olmuştur.

* Mahalle-i Çay; Tûvâna 122, Sabî 109, Müsinn 62, mahalle-i Babacan; Tûvâna 55, Sabî 35, Müsinn 26, mahalle-i Oruçoğlu; Tûvâna 91, Sabî 77, Müsinn 34, mahalle-i Çavuşoğlu; Tûvâna 56, Sabî 54, Müsinn 22.

Ek 1'in devamı.

İrkan/Ergan	22	15	3	40
Kadağan-ı Kebir	42	51	17	110
Kadağan-ı Sağır	13	15	7	35
Karakilise	79	95	28	202
Karatuş	84	105	32	221
Karbuşi	23	20	10	53
Keleriç	100	104	44	248
Kerküze	5	10	4	19
Kertah	56	64	32	152
Kırmana	19	36	10	65
Kismikör	22	23	13	58
Kiy	149	209	89	447
Köşnigar-ı Kebir	50	56	33	139
Köşnigar-ı Sağır	-	4	2	6
Kurutilek	7	5	1	13
Kuzey Gölmezrası	2	4	4	10
Küpesi	45	47	24	116
Lerdusu	19	23	13	55
Mezra-ı Göyne	6	12	6	24
Mıhar	30	43	6	79
Mitini	48	48	16	112
Mollakend	28	28	6	62
Nörkah	65	92	29	286
Pişkidağ/Bişkidağ	23	31	11	68
Pizvan	23	43	13	79
Pulur	33	46	11	90
Rumekrek	30	51	30	111
Rumsaray	42	53	8	103
Semiz Ali	15	15	3	33
Silbis	53	62	23	138
Sırnas	11	20	11	42
Sıbyatağı	56	37	23	116
Süleymanlı	35	30	11	76
Şıhlı	61	89	31	187
Tilek	2	11	3	16
Tılhas	46	79	11	136
Ürek	48	46	21	115
Vağaver	27	27	9	63
Vaskirt	37	47	10	94
Vaskitil	22	21	11	54
Yanlızbağ	3	6	3	12
Toplam	2739	3304	1278	7321

Ek. 2. Gayr-i Müslim Nüfus Köylere Göre Dağılımı (1835)

Köy	A'la	Evsâd	Ednâ	Amelmande	Toplam G.Müslim Nü- fus
Abdulgani Efendi Çiftliği	4	27	5	22	58
Ağcakendi	-	26	7	12	49
Cüleyli	3	2	1	4	10
Çençiğe	-	2	-	2	4
Ekrek-i Hüma	6	45	10	48	109
Gelensi	7	29	7	33	76
Germülü	7	17	3	19	46
Güllüce	6	59	14	46	125
Hancı	7	23	9	38	77
Harabedi	10	23	10	36	79
Harpuşta	6	35	12	32	85
Haşhaşi	-	25	9	17	51
İrgan/Ergan	13	28	20	41	112
Karadığın	8	21	5	22	56
Karakilise	5	34	14	29	82
Karatuş	2	6	-	4	12
Mağaçur	-	4	1	2	7
Mahmudlu	5	48	12	40	108
Mezra-i Sağıroğlu	-	2	-	1	3
Mıgısı	34	110	38	142	324
Mollakend	3	24	3	19	49
Norkah	-	5	3	4	12
Piteriç	11	35	17	58	121
Pizvan	16	39	14	42	111
Rumekrek	1	12	2	12	27
Sibyatağı	21	43	18	57	139
Sürbahan	-	13	1	12	26
Şihli	-	7	4	4	15
Daçirek	1	16	4	12	33
Ürek	-	6	1	6	13
Zatir	2	11	2	4	19
Toplam	178	777	236	818	2009